

Bardoly István

ADALÉKOK WILDE JÁNOS ÉLETÉHEZ ÉS TEVÉKENYSÉGÉHEZ (1918–1922)¹

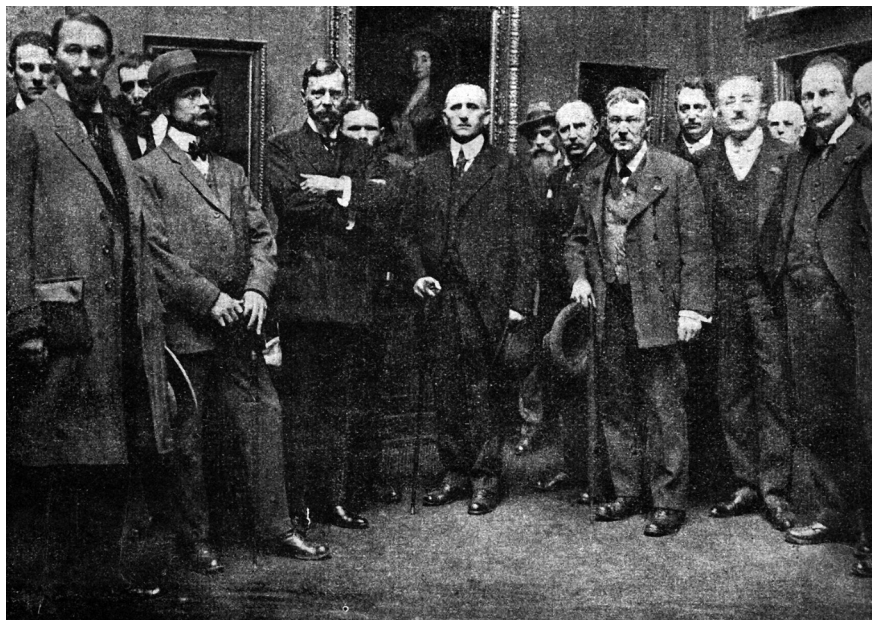
(FORRÁSVÁLOGATÁS)

1918. június elején a *Világ* tárcarovatának szerkesztője, Szabó Ervin azzal a felkéréssel fordul többek között Wilde Jánoshoz, hogy írjon havonta egy-két cikket a lapnak, mert a „háború négy esztendeje bebizonyította, hogy az igazi és megsemmisíthetetlen emberi értékek azok, amelyeket a kutató ész, egyedül a tudomány önzetlen szeretetétől vezetve, saját kielégülésére, de sokszor közvetve az emberiség javára alkot. Nem lehet cél, hogy ennek a folytonos vállvetett munkának eredményeit, aktuális kérdéseit zárt ajtók mögött őrizzük, ahová csak a kiváltságosoknak van joga belépni. Mert a tudomány csak úgy érheti el legsajátosabb céljait, ha problémái menél szélesebb rétegekben ismertekké válnak, módszerei legalább bizonyos mértékben a műveltebb közönség gondolkodásának részei lesznek.”²

1918. július 20-án Petrovics Elek jelentette a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, hogy „Wilde János úr [...] Dvořák tanárnál művészettörténeti tanulmányokat folytatott, e hónap folyamán a doktori fokozathoz szükséges szigorlatokat, és pedig mindezeket egyhangú kitüntetéssel letette és e hó 18-án doktorrá avattatott. Wilde János úr, aki már eredetileg is azzal a céllal távozott a bécsi egyetemre és részesült ott állami támogatásban, hogy tanulmányainak befejezése után a vezetésem alatt álló intézetnél fog alkalmaztatni, most – szigorlati bizonyítványának és doktori oklevele másolatának bemutatása mellett – megújította azt a kérését, hogy a Szépművészeti Múzeumhoz kineveztessek. Mint már más alkalommal is bátor voltam kiemelni, Wilde úr mind képességre, mind készségre nézve kiváló tagja az ifjabb nemzedéknek, aki nemcsak tanulmányainak példás elvégzésével, hanem intézetünknel önkéntes gyakornoki minőségben már korábban kifejtett gyakorlati munkájával is meggyőző bizonyosságát adta kitűnő hivatottságának.” Fentiek alapján kérte fizetés-telen segédórré történő kinevezését, és azt, miután a két szakdíjnoki javadalom már le van kötve, hogy Wilde részére a szakdíjnoki javadalomnak megfelelő illetményeket – melyhez még a háborús segély is járul, vagyis 1825 K-át – a megfelelő alap terhére állapítsa meg és utalja ki. „Ezt annál inkább bátorkodom kérni, mert dr. Wilde anyagi helyzeténél fogva másként nem tarthatja fenn magát.”³

¹ Jelen forrásválogatást Bardoly István (Forster Központ) állította össze, a német szövegeket Hessky Orsolya (Szépművészeti Múzeum – MNG) fordította, ezúton szeretnénk neki megköszönni szíves közreműködését. (– a szerk.)

² SzM Könyvtár, Wilde-hagyaték.

1. Wilde János a Szépművészeti Múzeumban, német újságírók között.
Repr. *Vasárnapi Ujság*, 1918. szeptember 22. 542.

1918. szeptember 22-én képes beszámolót közöl a *Vasárnapi Ujság* német újságírók budapesti látogatásáról. Az egyik kép a Szépművészeti Múzeumban tett látogatásukat örökíti meg, s a kép bal sarkában Wilde látható.⁴ (1. kép)

1918. október 8-án Petrovics Elek felterjesztésben kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, miután Hekler Antal „igazgató őr címmel és jelleggel felruházott intézeti őr” a művészettörténet tanszékre nyert kinevezést, és így az egyik őr állás megüresedett, arra Pogány Kálmánt „őri címmel és jelleggel felruházott intézeti őrt” nevezze ki, aki a háború kitörése óta ez év tavaszáig a harc vonalban katonai szolgálatot teljesített, ahol meg is sebesült, s jelenleg „a megszállott olaszországi területeken a műemlékek védelmére alakított bizottság tagjául küldetett ki.” A Pogány kinevezése által megüresedő segédőri állásra kérte dr. Hoffmann Edith fizetéstelen segédőr kinevezését, aki nyolc éve van már ebben a státuszban, egyúttal az ő helyére Wilde János „fizetéstelen segédőrré” kinevezését „segédőr szakdíjnoki juttatással”.⁵

³ SzM Irattár, 1918/539. – Az irat hátlapján: 1918. október 8. Petrovics kérte, hogy a Hoffmann Edith kinevezésével megürülő szakdíjnoki javadalmat Wildének folyósítsák „fizetéstelen segédőrré való kinevezése mellett”.

⁴ *Vasárnapi Ujság*, 1918. szeptember 22. 542. – az azonosítást Wilde Ferenc végezte el, amint azt egy kis feljegyzése tanúsítja. SzM Könyvtár, Wilde-hagyaték.

⁵ SzM Irattár, 1918/774.

1918. október 22-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter Wilde Jánost fizetés-telen segédőrré kinevezte, aki 1918. október 31-én Petrovics Elek előtt letette a szolgálati esküt.⁶

1918. november 5-én a *Pesti Napló* közölte Hatvany Lajos *Egyetemi tanárok* című írását. Ebben a Budapesti Tudományegyetem tanári karáról megállapította, hogy a „mi tudósaink – ismételten: köztisztelet a kivételeknek! – nem is annyira a tudományukért, mint inkább e pártpolitikai hitvallásukért jutottak katedrához. A tudomány tág körű, általánosan emberi, ellenben a tudományos egyetem tanári kara szűkkeblű és egyoldalúan emberi. Inkább csak a munkapártnak tudományos alosztálya volt eddig. [...] Csak nemrég történt, hogy a tanács kizárt kebeléből egy nagyérdemű művészettörténészt. S a műtörténeti szakmára, bizonyos a munka-néppárt felé vezető rokoni összeköttetések miatt, meghívott egy különben jeles archaeológust. Ami olyan eljárás, mintha a magyar irodalom professzorát kínálnám meg a német irodalom katedrájával, azzal a motivációval, hogy aki egyszer irodalmi szakos, az épp úgy adhat elő német írókról, mint magyarokról. Ez csak egy eset.”⁷ Majd 1919. január 16-án még határozottabban fogalmazott, „mert a tudomány ügye reformra szorul. Meg kell újítani, fel kell frissíteni. Ez biztos.” Azonban nem a „jeles öregek” üldözésével, hanem a „kitűnő ifjaknak a maga kebelébe való bevonásával kellene kezdeni”, majd határozottan szót emel, hogy Beöthy Zsolt és Riedl Frigyes mellett legyen ott Babits Mihály, Schöpflin Aladár, és a kiváló klasszika-filológus Hegedűs István mellett Révay József. Majd felteszi a kérdést: és „miért nincs műtörténész a műtörténelmi katedrán? Mit keres ott más szakmában, az archaeológiában képzett Hekler, mikor ez a hely régtől fogva Meller Simonnak dukál?”⁸

1918. november 15-én Petrovics Elek átiratot intézett dr. Harrer Ferenc meghatalmazott miniszter, bécsi követhoz. „A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tudományos és Irodalmi Ügyosztályával történt megállapodás alapján dr. Wilde János úr, az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum segédőre csatlakozik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 205.716/918. sz. a. kelt rendeletével kiküldött Magyar Nemzeti Múzeumi tisztviselő urakhoz, azzal a megbízással, hogy Miniszter úr Követ úrnak a bécsi képzőművészeti gyűjteményekkel kapcsolatos egyes kérdésekben rendelkezésre álljon s a bécsi közös és udvari gyűjtemények ügyében Fraknói Vilmos püspök úr elnöklése alatt kiküldött magyar bizottság tájékoztatását közvetítse.”⁹

1918. november 22-én Wilde János részt vett a Magyar Nemzeti Múzeumban a bécsi volt közös udvari gyűjtemények magyar miniszteri bizottsága 2. ülésén, mint ad hoc meghívott referens. Wilde, Gerevich Tibor és Ernyey József társaságában bi-

⁶ Uo., 1918/820.

⁷ Közli: József Farkas: *Álmok és tények. Magyar írók a demokráciáról és nemzeti kérdésről a Monarchia felbomlása idején.* Budapest, 2001. 48-49.

⁸ Uo., 274-276.

⁹ SzM Irattár, 1918/857. Az ügyirat mellett: a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium leirata egy személynek a bizottságban történő részvételéről, 1918. november 13.; Wilde János elszámolása a november 15-20. közötti Bécsben tartózkodásának költségeiről. 1918. december 5.

zalmasan Bécsben járt a körülmények áttekintésére és az ülésen külön szóbeli jelentést is tett a „bécsi szépművészeti múzeumokban levő helyzetről”. Indítványozta, hogy „az igénybejelentés a szorosán vett magyar vonatkozású tárgyak mellett általános vonatkozású műbeccsű tárgyakra is kiterjedjen a magyar paritás jogán, mert értesülése szerint a csehek is ily mérvben jelentik be a maguk igényeit. A műtárgyak oszthatatlansága őszintén nem akadály, mert gyűjtemények egy részére pl. a természetrajziak jelentékeny kontingensére, különben sem fogunk reflektálni. Az osztrák részre eső többletért így lehetne némi kárpótlást kapnunk. A Bizottság kimondja, hogy kikéri a megbízott bécsi magyar miniszter értesülését, meddig terjedhetnek ez irányú igényeink a békés tárgyalások megzavarása nélkül.”¹⁰

Wilde János az 1918. december 8-án megalakult Alkotó Művészek és Tudományos Kutatók Szövetségének tagja lett. A 43 tagú vezetőségben részt vett: Ady Endre, Babits Mihály és Móricz Zsigmond is.¹¹

1919. február 17-től március 19-ig előadásokat tartott a Fővárosi Iparrajziskolában (IX. Oroszlán u. 1.) a női továbbképző tanfolyamon, minden hétfőn 17-18 óra között. Témája: Dürer és Rembrandt grafikája. (Ugyanitt Balázs Béla, Lukács György és Kacsóh Pongrác előadásait is hirdették.)¹²

1919. március 21-én Pogány Kálmánnal együtt jelen volt azon a Lukács György előadáson a régi Képviselőházban, amelyen az előadás közben megérkező Szamuely Tibor jelentette be, hogy „megszületett a Tanácsköztársaság”.¹³ 1919. március 22-én Wilde a Pogány Kálmán vezetésével létrejött Múzeumi Direktórium tagja lett Lessner Manó,¹⁴ Berény Róbert, Kozma Lajos,¹⁵ Ferenczy Béni és Antal Frigyes társaságában.¹⁶ Amint a *Pesti Hírlap* 1919. április 11-én közölte: „A közoktatási népbiztostól művészeti és múzeumi ügyekben való teljhatalmú intézkedésekre Pogány Kálmán elvtárs kapott megbízást. Ő maga mellett a legmegfelelőbb szakemberekből művészeti és múzeumi direktóriumot alakított, amelynek – mint a népbiztosság művészeti és múzeumi politikai megbízottai – maga az elnöke, tagjai pedig: Lessner Manó

¹⁰ *A monarchia levéltári öröksége. A Badeni egyezmény létrejötte (1918-1926)*. Szerk. Ress Imre. Budapest, 2008. 8-9.

¹¹ Tagdíjfizetési felszólítás és befizetési bizonylat. SzM Könyvtár, Wilde-hagyaték. – Ld. még: József Farkas: Adalék az Alkotó Művészek és Tudományos Kutatók Szövetsége tevékenységéhez. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 71. 1967. 206-207.

¹² SzM Könyvtár, Wilde-hagyaték.

¹³ Gerelyes 1967. 15., 317. Ezt Pogány Kálmán is megerősítette vallomásaiban, de tagadta, hogy befolyásolta volna Wildét abban, hogy részt vegyen a szocializálásban. BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 179. – Ld. még: Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Budapest, 1983. II.: 487-489., 493-494.

¹⁴ Lessner Manó (1884-1944?) építész. A müncheni Technische Hochschule hallgatója volt. Orbán Ferenc építész irodájában dolgozott. A Tanácsköztársaság idején a Műegyetem Városépítési és Tervezési Tanszékének élére került. 1919 után magántervező; munkaszolgálatban halt meg Nyugat-Ausztriában. Ferenczy Béni és Wilde János közeli barátja volt.

¹⁵ Kozma Lajos (1884-1948) építész.

¹⁶ Gerelyes 1967. 13., 16., 91.

építész, Berény Róbert festő, Kozma Lajos iparművész, Ferenczi Béni szobrász, Antal Frigyes és Wilde János műtörténészek. A direktorium nevében való eljárásra tehát csak ezek az elvtársak jogosultak.”¹⁷

1919. március 22-én Lukács György helyettes közoktatásügyi népbiztos a Pogány Kálmán vezette *Műkincseket Társadalmisító Bizottság* tagjává nevezte ki Antal Frigyes, Kenczler Hugót¹⁸ és Wilde Jánost, majd 1919. március 26-án Csányi Károlyt,¹⁹ Csermelyi Sándort,²⁰ Hoffmann Edithet, Layer Károlyt²¹ és Takács Zoltánt, illetve jegyzőkönyvvezetővé Wilde Ferencet. Április 23-a után a Bizottság vezetője Kenczler Hugó lett.²² Egyben megbízást adott „a budapesti és vidéki magánosok és különböző jogi személyek tulajdonában levő muzeális becsű műtárgyak zár alá vételére, illetőleg közgyűjteménybe való elszállítására.”²³

1919. április 2-án az egyetemi ügyek politikai megbízottja értesítette Wildét, hogy „Önt a bölcsészeti karra előadások tartására ajánlottam. Legyen szíves ennek megbeszélése végett f. hó 3-án csütörtökön de. e. 10 órakor a bölcsészeti dékáni hivatalban megjelenni.”²⁴

1919. április 10-én a közoktatásügyi népbiztos Hekler Antalt leváltotta a művészettörténet tanszék éléről (pontosabban eltiltotta a tanítástól és tanári működéstől) és utódjául Meller Simont nevezte ki. Meller meghirdette óráit, ahogy Antal és Wilde is. „A grafika története. Heti 2 óra. A XVI. és XVII. század. [Az] olasz művészet formaproblémái. Heti 1 óra. Szeminárium: Rembrandt. Heti 1 óra.”²⁵ Az előadások május 8-án megkezdődtek.²⁶ Wilde 1920. november 4-én írta testvérenek

¹⁷ Művészeti és múzeumi direktorium. *Pesti Hírlap*, 1919. április 11. 7.

¹⁸ Kenczler Hugó (1884–1922) művészettörténész. 1907-ben doktorált a Budapesti Tudományegyetemen Pasteiner Gyulánál, majd a berlini egyetemen Heinrich Wölfflin tanítványa volt. 1911-től a Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozott fizetés nélküli gyakornokként. 1918 októberében a Szépművészeti Múzeumba helyezték át. Aktív tagja volt a Galilei Körnek. A Tanácsköztársaság idején elsősorban a múzeumok átszervezését irányította. Egy ideig Budapesten bujkált, majd Bécsbe emigrált, utóbb Prágában, Berlinben élt. 1922-ben Kassára költözött, ahol állást remélt a múzeumban, itt érte a halál. Ld.: Gosztonyi 2014. 38–41.

¹⁹ Csányi Károly (1873–1956) építész, művészettörténész, egyetemi tanár, az Iparművészeti Múzeum munkatársa, 1919-től 1934-ig igazgatója.

²⁰ Csermelyi Sándor (1881–?) bölcsészdoktor, 1909-től az Iparművészeti Múzeum munkatársa, a Ráth György Múzeum megbízott igazgatója.

²¹ Layer Károly (1878–1937) művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum munkatársa, 1934–1937 között igazgatója.

²² Gerelyes 1967. 38.

²³ Kiss 1960. 131–132.

²⁴ Gerelyes 1967. 119.

²⁵ Gosztonyi 2014. 79., 91.: 120., 121. jegyzet, valamint *Pesti Napló*, 1919. április 7. 7.

²⁶ Pogány Kálmán az ellene 1919–1920-ban folytatott vizsgálat során elmondta, hogy Kármán Tódor megkérdte tőle, gondol-e valami reformra az egyetemen, mire ő a művészettörténet tanszék megfelelő betöltését javasolta. „Meller kinevezésében volt befolyása? Pogány: Az egyetemre egy olyan embert ne-

Bécsből: „Látott még két diák, akik a múlt nyáron hallgatták az előadásaimat, úgyhogy most már Pesten tudni fogja mindenki az ittlétem.”²⁷

1919. április 14-én Wilde részt vett a Művészeti Direktórium helyiségében (Déliab utca 35.) a bécsi volt közös és udvari gyűjtemények bizottságának megalakítása tárgyá-

veztek ki tanárnak, aki szorosan nem tartozott ahhoz a szakmához. Később az történt, amikor megüresedett az egyetemes művészettörténeti tanszék, akkor ezt megkapta egy classica archaeologus, Hekler Antal. Hekler Hampel halálakor pályázott is, de az állást más emberrel töltötték be, kinek más szakmán volt katedrája, melyet átminősítettek classica archaeologia katedrává. Ennek dacára kinevezték erre a régi művészeti katedrára és amikor Pasteiner katedrája megürült, mely voltaképpen az újabb kori művészettörténet katedrája volt, ezt betöltötték Heklerrel. Ezt helytelennek tartottam és helyreigazítani akartam. Hekler rendelkezési állományba helyezésébe befolyt? Pogány: Ez Kármán Tódor munkája volt, kit csak a diktatúra ideje alatt ismertem meg. Családjának más tagját ismertem. Hekler akkor még nem volt elmozdítva, mikor Kármán hivatott ebben az ügyben, akkor mondtam, legalkalmasabbnak Mellert tartom. Hallottam, hogy Hekler nagyon méltatlankodott.” BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 155-156. – Amikor 1879-ben elhunyt az egyetemes történelem tanszék vezetője, Somhegyi Ferenc, Trefort Ágoston miniszter elhatározta, hogy e tanszékét három részre (ó-, közép- és újkor) választja szét. Az ókori történelem tanszékét, Trefort hathatós támogatásával, Hampel József, az archaeologia magántanára kapta meg 1881-ben. 1891-ben azonban átment az érem- és régiségügyi tanszékre. (Ugyanezt az utat járta be Kuzsinszky Bálint is, aki 1914-ben, Hampel halála után került az ókori történelem tanszékéről az érem- és régiségügyi élére.) Szentpétery Imre: *A Bölcsészettudományi Kar története 1635-1935*. Budapest, 1935. 527-528., 588. – A lefolytatott vizsgálatot vezető Bárány Gerő 1919. október 4-én a miniszternek szóló jelentésében azt írta Meller kinevezéséről: „Dr. Meller Simon szépművészeti múzeumi igazgató-őr viselkedése és működése, ha talán annak célzatos beállítása, hogy a diktatúra alatt egyetemi tanári megbízást, illetőleg kinevezést kapott, az ellenkező látszatot is keltheti, teljesen correct s így kifogás alá nem vonható volt. Dr. Meller Simon köztudomás szerint kiváló tudós, akinek azonban annak idején nem sikerült magát magántanárrá habilitáltatnia. A művészettörténelmi tanszéknek a múlt évben – még a királyság idején – történt betöltése alkalmával a tanszékre ő is pályázott, de eredményt akkor sem ért el. Úgy tudom, nemcsak az érdekében beadott különvélemény tartotta őt érdemesnek egyetemi tanszékre, hanem riválisa is, aki a művészettörténelmi tanszékre tényleg kinevezetett: dr. Hekler Antal is érdemesnek tartotta őt arra, hogy az említett tanszék megszólása esetén Meller töltse be a modern művészettörténelem tanszékét. Általában úgy látjuk, hogy hozzáértő tudományos körökben mindenképpen érdemesnek és alkalmasnak tartják Mellert a művészettörténelem, illetőleg a modern művészettörténelem tanszékére. Ilyen előzmények után alig eshetik kifogás alá, hogy elfogadta a tanári kinevezést, mely kinevezésnek érdekében – vallomása szerint – »lépéseket nem tett, s amit mindig ideiglenesnek tekintett«. Ha nem tévedek, Excellenciád is végleg elintéztetnek tekinti dr. Meller Simonnak ezt a vállalkozását, mennyiben egyetemi tanári kinevezésének érvénytelenné válása után őt előbbi állásába – még a vizsgálat megejtése előtt – visszahelyezni méltóztatott. Különben bátor vagyok megemlíteni azt is, hogy dr. Meller Simon reám nemcsak a komoly tudós benyomását tette, hanem egy mindenképpen érett és higgadt férfi benyomását is keltette, aki fiatalos éretlenséggel, avagy sértett ambícióknak álutakon, a conjunkturák felhasználásával való kielégítésével jogosan és komolyan valóban nem vádolható.” BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 115-116.

²⁷ MNG Adattár, 20151/1979/31/25.

ban tartott ülésen. „Jelen voltak: Pogány Kálmán, Gerevich Tibor, Wilde János, Petrovics Elek, Meller Simon, Csányi Károly és Révész Gézné. 1. Pogány elnök bejelenti az eddig működő bizottság feloszlását és felkéri az újonnan megbízott tagokat a bizottságban való működésre, felkéri Gerevich Tibort egyben az előadói munka elvállalására. Az új bizottság a következőképp alakult meg: Elnök: Pogány Kálmán. Tagok: Gerevich Tibor előadó, Wilde János, Petrovics Elek, Meller Simon, Csányi Károly, Antal Frigyes, Dienes László vagy Kóhalmi Béla, bécsi megbízottak: Szekfű Gyula, Eckhart Ferenc és még egy geológus. Jegyző: Révészné Alexander Magda. 2. Jegyző felolvassa azt az előterjesztést, amelyet a régi bizottság elnöke és titkára (Fraknói Vilmos és Gerevich Tibor) készítettek, akiket a bizottság Bécsbe kiküldött a kérdés tanulmányozására. Az előterjesztés bécsi követünk számára elkészült, hogy azt a Német-osztrák Államtanácsnak terjessze fel, mint igényjogosultságunk első indokolását és bejelentését. Pogány elnök felveti a kérdést, hogy az előterjesztés maradhat-e úgy amint van, vagy átdolgozandó-e? Az átdolgozást főleg abból a szempontból tartja kívánatosnak, hogy hangsúlyoztassék jobban az, hogy a részesedésre elvi, jogi alapunk elsősorban a közös uralkodóház ténye és így csak másodsorban helyezünk súlyt a magyar eredetű és vonatkozású tárgyakra. Először megállapítandó volna a részesedés általános kulcsa és azután külön az oly tárgyak jegyzéke, amelyek csupán nekünk fontosak. Meller, Petrovics és Gerevich hozzászólásai után Pogány és Wilde azt javasolják, hogy készítse el a bizottság előbb papíron egész követelésünket, alapul véve a történeti fejlődést és egy olyan ideális kulcsot, amely ránk nézve a legkedvezőbb, amit csak remélhetünk, és csak azután menjünk bele a bécsiekkel való bármely tárgyalásba a kérdés részleteire vonatkozólag. A bizottság egyhangúlag megállapítja, hogy az előterjesztés átdolgozandó az elvi álláspont kiemelésével, igénybejelentésünk minden egyes gyűjteménynél külön megállapítandó az illető gyűjtemény természete szerint. A részesedés a közös gyűjteményeknél a kvóta alapján, az udvariaknál a paritás alapján történjék, a levéltáraknál különböző a helyzet és ezzel a munkával sürgősen megbízatnak: Petrovics, Meller és Gerevich. Wilde kívánja, hogy az előterjesztésben disztinkváljunk a Habsburg javakra vonatkozó igénybejelentésünk és a közös gyűjtemények likvidálásánál való részesedésünk között. A bizottság hozzájárul.”²⁸

1919. május 1-én a Közoktatásügyi Népbiztos Meller Simon, Takács Zoltán, Pogány Kálmán, Rózsaffy Dezső, Hoffmann Edith, Wilde János, Rónai János, Wandraszkó Bálint magasabb illetményét utalványozza.²⁹

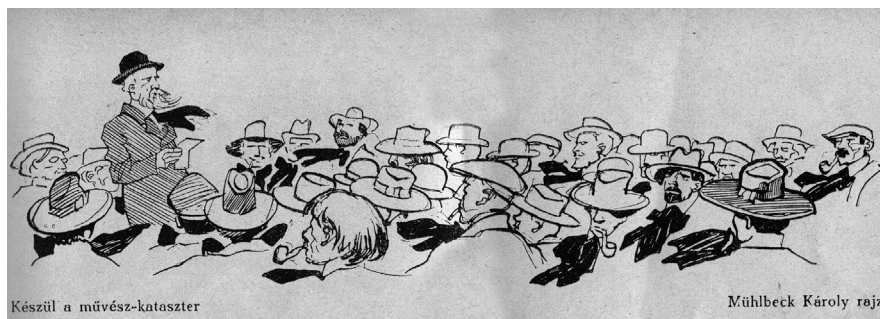
1919. május 20-án Wilde János levelet írt³⁰ Pogány Kálmánnak a Művészeti és Múzeumi Direktórium korábbi vezetőjének.³¹ Egyrészt, mert aznap lemondott Be-

²⁸ *A monarchia levéltári öröksége* 2008. i. m. 67–68.

²⁹ SzM Irattár, 1919/260.

³⁰ MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Adattár, MKCS-C-I-103/66.1. Ld. a teljes levelet: Végh János: Wilde János levelezéséből (1916–1919) c. tanulmányában az *Enigma* jelen, tripla számában.

³¹ Pogány Kálmánt 1919. április 24-én kinevezték a keleti hadsereg parancsnokság zászlóaljparancsnokává, ezért az ügyek intézését Antal Frigyes vette át, 1919. július 29-ig, amikor is Lessner Manó lett a Közoktatásügyi Népbiztosság Művészeti és Múzeumi osztályának a vezetője. Gerelyes 1967. 141., 271.

2. Készül a művész-kataszter. Mühlbeck Károly rajza. Repr. *Uj Idők*, 1919, június 5. 357.

rény Róbert a festészeti ügyek referense.³² Lemondásának oka az a konfliktus volt, amely az ún. művész-kataszter összeállítása kapcsán keletkezett. (2. kép) A direktórium elhatározta, hogy jegyzéket állít össze azokról a művészekről, akiket állami támogatásra és megbízásokra alkalmasnak tart. Ezt a jegyzéket állandóan frissíteni fogják az újonnan felbukkanó tehetségekkel. Aki nem kerül fel a jegyzékre, annak is módjában áll kiállítani és műveit értékesíteni. A jegyzéken szereplő művészek rendszeres állami támogatásban részesülnek.³³ A jegyzékre eredetileg 150 művészt kívántak felvenni, de később még 80 fővel tervezték kibővíteni, akiket rajztanárként alkalmaztak volna.³⁴ A Herman Lipót vezette Képzőművészek és Iparművészek Szakszer-

– A Tanácsköztársaság utáni vizsgálatok egyik gyakran visszatérő kérdése volt, hogy vajon Pogány kommunista volt-e vagy nem; a többség őt és Antal Frigvest egyértelműen annak tartotta. Talán érdemes egy olyan tanú vallomását is idézni, aki nem árgus vizsgálóbírók előtt tett vallomást 1920-ban, és fenntartotta véleményét 1934-ben is. „A frontra egy barátommal mentem ki, aki az előbb említettekkel együtt a háború hírére állt be a vörös hadseregbe. A világháború alatt tartalékos százados, most ezredparancsnok lett. Egyszerű, hűséges, kemény ember, aki nem is annyira valami végiggondolt tudatos meggyőződésből, hanem tisztára ösztönből, becsületből állt mellénk. Az ilyen derék, puritán emberek csatlakozása gyakori jelenség volt. Mi egy világ ellen harcoltunk, amely milliók rabszolgaságát, a gazdasági erők megalázó hegemoniáját jelentette, amelyet a háború szült, harcoltunk ennek a világnak a visszatérése ellen, az elnyomottak, a megbecstelenített milliók jobblétéért. Mindenki csak két választást látott: fehérnek vagy vörösnek lenni. A tisztességesek, az áldozatkészek, az értelmesek, a lelkesedésre képesek alig kivétellel a diktatúra mellett döntöttek, még abban az esetben is, ha azelőtt kétségkedtek.” Sinkó Ervin: *Az út. Naplók 1916-1939*. Budapest, 1990. 93. Sinkó kulcsregénye, az 1934-ben írt *Optimisták* Borsi Kálmánját Pogányról mintázta, akiről le is írta: „nem volt kommunista”. Sinkó Ervin: *Optimisták*. Novi Sad, 1965. II.: 365.

³² Kontha Sándor: Két művész a Tanácsköztársaságban. *Ars Hungarica*, 7. 1979. 95-96.

³³ Pór Bertalan: Emlékezés 1919-re. *Szabad Művészet*, 3, 1949, 2-3. 84-85.; Körner Éva: Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti intézkedései. *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve*, 1951. (1952) 103.; Pór Bertalan visszaemlékezése: Kiss 1960. 142-143.; *Magyar művészet 1890-1919*. Szerk. Németh Lajos. Budapest, 1981. I.: 617-618. (Áradi Nóra).

³⁴ Pór Bertalan visszaemlékezése: Kiss 1960. 143.

vezeteinek Szövetsége és a direktórium elképzelései a támogatott művészek kiválasztására vonatkozóan eltértek egymástól. Mint Berény írta 1919. augusztus 23-án: „Május 20-án, midőn a festőművészek kataszterének megcsinálásánál demokratikus szellemű cselekvési módot a Népbiztosság diktatórikus elintézési módjával sem lelkiismeretem szerint, sem a művészkollégák érdekeit szem előtt tartva – kikkel eljárási módot előzőleg ismertettem nyilvános ülésen, tehát szavam is kötött – összeegyeztetni nem tudtam, levontam a konzekvenciákat és írásban (mely irat másolata birtokomban van) lemondottam”.³⁵ Nemes Lampérth József – aki Wilde egyik közeli barátja is volt – már 1919. május 2-án megbízást kapott a Proletár Képzőművészeti Műhely festészeti szakosztálya tanári teendőinek ellátására.³⁶ Berény helyére Pór Bertalan került, mert „a baloldali mozgalmakban tapasztaltabb emberre gondoltak, és ezt bennem vélték megtalálni.” – írta Pór visszaemlékezéseiben.³⁷ (Hasonló konfliktusok jellemezték az írói kataszter összeállítását is.³⁸) A másik Bíró Mihály kinevezése volt. Mint a Wilde ellen folytatott vizsgálat megállapította, Wilde „Bíró Mihálynak, a Képzőművészeti Főiskolára történt tanári kinevezését határozottan ellemezte és ezért Antal Frigyes őt a forradalmi törvényszékkel fenyegette”, de az is lehet, hogy Bírónak a Közoktatásügyi Népbiztosság Képes plakát részlege élére történt kinevezése áll a vita háttérében.³⁹

1919. június 3-án a Szépművészeti Múzeum rajzgyűjteményét „Petrovics Elek igazgató jelenlétében Meller Simon a grafikai osztály eddigi vezetője átadta Wilde Jánosnak. Wilde János a gyűjteményt, az anyag hiánytalanságára nézve az átadó részéről való jóhiszeműség feltételezése mellett en bloc átveszi, elvállalja a teljes felelősséget azzal a kikötéssel, hogy az anyag teljességének ellenőrzését három hónapon belül elvégzi és az esetleges hiányokat ezen idő alatt megállapítja és bejelenti. Petrovics Elek igazgató. Meller Simon mint átadó. Wilde János mint átvevő.”⁴⁰ 1919.

³⁵ Kontha 1979. i. m. 96. – A szakszervezetek és a direktórium, illetve a két szervezetet összekötő művészek ellentétéről ld. még: *Rippl-Rónai József emlékezései*. Beck Ö. *Fülöp emlékezései*. Sajtó alá rend. Farkas Zoltán. Budapest, 1957. 322–323.

³⁶ Kiss 1960. 94.

³⁷ Pór Bertalan visszaemlékezése: Kiss 1960. 142.

³⁸ Kassák 1983. i. m. II.: 559–560., 564–567.

³⁹ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 221–223.; Kóvágo Sarolta: Bíró Mihály (1886–1948). *Párttörténeti Közlemények*, 32, 1986, 1. 170.; ezt megerősíti Wildének egy Bécsből írt levelének részlete is: „A falak tele vannak Bíró Mihály választási plakátjaival. Itt még szemsértőbbek és ocsmányabbak mint otthon annak idején.” Wilde János – Wilde Ferencnek, 1920. október 7. MNG Adattár, 20151/1979/31/16.

⁴⁰ Gerelyes 1967. 198. és 246–247. – Hoffmann Edith vallomásából, 1920. január 2.: „A diktatúra harmadik vagy hatodik napján kaptam meg a metszetgyűjteményt. [...] Pogány, Wilde, Antal együtt Meller szobájába mentek s aztán mondták.” Hoffmann Wildével beszélt arról is, hogy mi lesz, ha Meller az egyetemre megy. „A szoborgyűjteményt megtarthatja, de a grafikai gyűjteményt át fogja adni. Ennek módzatairól beszéltünk még a Károlyi kormány alatt Wildével, és arról, hogy megosztjuk.” BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 148.

június 14. megnyílt a Múcsarnokban *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*.⁴¹ Paur Géza 1919. október 4-én kelt jelentése szerint: „A rendezés munkájában Pogány Kálmánon kívül a két Wilde testvér vett ki tevékeny részt. A kiállítás anyagának korszerű osztályozására lehozatták Bécsből Benesch osztrák elvtársukat, egy negyedéves wieni egyetemi hallgatót, aki a meghatározás és osztályozás munkáját, magyar kollegái szegényére, nagy könyvhalmoz kútforrások igénybevételével, napokon át végezte.”⁴²

1919. július 9-én a Közoktatásügyi Népbiztosság kinevezte az Országos Műemléki Hivatal vezetését, amelynek elnöke Éber László, ügyvivő építésze Lux Kálmán lett. A Műemléki Tanács elnöke Petrovics Elek, tagjai: Antal Frigyes, Csányi Károly, Kenczler Hugó, Lessner Manó, Meller Simon, Pogány Kálmán, Schoen Arnold, Wilde János.⁴³

1919. augusztus 22-én Pálffy Lajos a Budapesti m. Államrendőrség alhadnagya jelentette, hogy „Nyomozásaim során kihallgattam özv. Wilde Richárdnét, továbbá Geisz János házfelügyelőt (Horánszky u. 26.), akik egybehangzóan oda nyilatkoztak, hogy Wilde János ismeretlen helyre még f. hó 1-én elutazott.”⁴⁴ 1919. augusztus 24-én a Budapesti m. Államrendőrség jelentette, hogy „Wilde Jánost feltalálni és kikérdezni szintén nem sikerült.”⁴⁵ 1919. szeptember 27-én Petrovics Elek felterjesztésben kéri a vallás- és közoktatásügyi minisztert, Wilde Jánosnak a „mellékelt orvosi bizonyítvány alapján” szeptember 25-én lejáró szabadsága 6 héttel történő meghosszabbítását. A szabadság megadását oly feltétel mellett javasolja, miután nevezett ellen a „tanácskormány idejében kifejtett működése miatt” vizsgálat folyik, hogy szabadsága idején a vizsgálat rendelkezésére álljon.⁴⁶ 1919. szeptember 19-én Wilde Jánost kihallgatják a „a tanácskormány alatt tanúsított magatartása tárgyában”. Ld.:

⁴¹ *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. Előszó: A Műtárgyakat Társadalmassító Bizottság. Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. 99 p. – ld. még: F. Z. [Farkas Zoltán]: *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. *Vasárnapi Ujság*, 1919. július 29. 297.

⁴² Gerelyes 1967. 343. – 1919. május 9-én a Közoktatásügyi Népbiztosság művészeti és múzeumi politikai megbízottja közli a bécsi magyar követtel, Bolgár Elekkel, hogy „Benesch Ottó bécsi lakos műtörténész, aki a magántulajdonban lévő műtárgyak szocializálása körüli munkálatoknál igen értékes tevékenységet fejt ki, a Szépművészeti Múzeumnál fog alkalmazást kapni.” Kéri, hogy biztosítsák Budapestre történő visszautazását, hogy ingóságait magával hozhassa, és amíg Bécsben van, levelezését Budapesttel. Gerelyes 1967. 156. – Alig egy évvel később azt írta Wilde: „Benesch a Hofmuseum régi képtárához került, mint fizetéses volontaire és kinevezik asszisztenssé, mihelyt meglesz a diplomája (kb. tavasszal). Tehát mégsem olyan rossz választás volt ő részünkről a múlt nyáron...” és „Tegnap találkoztam először Beneschel is és a nap folyamán sokat voltam vele együtt. Tényleg lesült és meghízott, érdekeseket is mesél, de emberileg úgy találom, a tavaly nyarán érte el a csúcspontját; itt megint teljesen belelendült a törtetésbe.” MNG Adattár, 20151/1979/31/16. és 17.

⁴³ Forster Központ, Tudományos Irattár, MOB-iratok, 1919/149.

⁴⁴ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 9.

⁴⁵ Uo., 11.

⁴⁶ SzM Irattár, 1919/575.

Személyleírás.

Kenczler Hugó

1. A terhelt neve és álnéve: _____

2. Születésének helye: _____

3. Állampolgársága: *magyar*

4. Születésének ideje: *25 éves*

5. Nyelvismerete: *magyar, német, francia, angol -
ír.*

6. Vallása: *nincs*

7. Családi állapota: _____

8. Foglalkozása: *muzeumi p. r.*

9. Atyjának neve: _____

10. Anyjának leánykori neve: _____

11. Milyen irható le a terhelt személye s különösen melyek a szembeálló, jellemző sajátosságai (különbö ismertető jelei):

a) természetében, tartásában, mozdulataiban, testén?
(pl. zömök, szikár, köpcös, hírtörő, esetleg hány centiméter magas, vézna, elhízott, keszes vállak, fejét fogatja, ferde nyak, hosszú lépésekkel jár, ugráló járása, karikálábú, x-lábú, tokezzel, golyvás, stb.) *155 magas erős természet.*

b) beszédében?
(pl. hebeg, hadar, selypül, ricsorol, nagy hangon beszél, rekedt hangja van, hangos kiejtésű beszéd, stb.) *gyorsan beszél, Kappan Louisa*

c) szemén, tekintetében, nézésében?
(pl. koronlátete, világos kék, szürke, zöld szemű, bandzs, hályog van a jobb-bal szemén, szúrós tekintetű, sűrűn pislog, nem néz arra, akivel beszél, rövidlátó, szeméjései rángatóznak, stb.) *szürke.*

d) száján?
(pl. szája igen vastag, ferde száju, fogai kiütösznek, stb.) *puha.*

e) orrán?
(pl. nyerges, pisze, saszoru, hegyes, vékony, vastag, benyomott orru, orra hátra szelcs, ferde orru, kampos orru, nagy orrlyukai vannak, stb.) *puha, rajztetűt visel.*

f) füllén?
(pl. elálló, lapos füll, nagy füll, hegyes füll, stb.) *puha.*

g) fejének egyéb részén?
(pl. orra csupa szepő, rangás, orra becsit, arccsontja elfe áll, álla hegyes, ferde, homlokán sok a ráncz, kopasz, stb.) *-*

h) kezén?
(pl. hüvelykujja hiányzik, kezelején A. B. tetoválva, stb.) *-*

12. Milyen a terheltnek:

a) a haja? *hígyesen kopasz.*

b) a szemöldöke? *szűke, ritkas.*

c) a bajusza? *szűke, anyagos nyírás.*

d) a szakálla? _____

13. Ismeretes-e egyéb sajátossága testének ruhával fedett részein?
(pl. tetoválás, anyajegy, sebhely, stb.) _____

14. Milyen volt legutolsó ruházata?
ruha _____
paraszt _____

Megjegyzés: _____

19*20* évi *Julius* hó *26.* napján.

J. Kenczler
dr.

B. BI (113. r. sz.) Radó, Budapest.

3. Kenczler Hugó művészettörténész tanácsköztársasági tevékenysége miatt kiadott körözési személyleírása, 1920. július 20. BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94.

*Függelék 1.*⁴⁷ 1919. október 4-én Bárány Gerő miniszteri tanácsos, miniszteri biztos jelentést tett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a lefolytatott vizsgálatról. Mint írta: „Feltétlenül kompromittáltaknak kell azonban tekintenem dr. Pogány Kálmánt, dr. Antal Frigyeszt, dr. Kenczler Hugót (3. kép) és dr. Wilde Jánost. Mivel a most említettek irányító működést fejtettek ki a tanácskormány uralma alatt s mivel viselkedésük és cselekedeteik már a felületes szemlélőre is azt a benyomást teszi, hogy jobbára meggyőződéses kommunistákkal van dolgunk, akik nemcsak készséggel, hanem buzgósággal szolgálták a kommunizmust s mikor ezt tették, vágyaik és ambíciójukat, sőt talán legintimebb aspirációikat elégítették ki. Meg kell azonban említenem, hogy a most említettek kommunista meggyőződése között is könnyűszerrel észlelhető igen nagy eltérések vannak és éppen e miatt valamennyien nem mérhetőek egy mértékkel. Az is egészen valószínűnek, majdnem kétségtelennek látszik, hogy nevezettek egyéni correktségéhez szó alig férhet, s hogy olyan emberekről van szó, akik vagy tényleg ideálok szolgálatában állottak, vagy legalábbis azt hitték, hogy ideálok szolgálatában cselekszenek, s hogy talán egyéni ambíciójukat is ki akarták elégíteni, de semmi esetre sem gondoltak durva haszonlelésre, úgyhogy cselekedeteik semmi esetre sem fakadhattak ilyen alantas motívumokból. A legutóbb elmondottak különösen állanak dr. Pogány Kálmánra és dr. Wilde Jánosra, akikkel módomban volt a kihallgatások során személyesen érintkezni, s kikről ennek következtében közvetlen nyert impressióim alapján alakíthattam ki véleményemet. [...] Mint művészeti és múzeumügyi directóriumi tag szintén súlyosan compromittálva van dr. Wilde János is, aki azonban oly vezető szerephez, mint Pogány, nem jutott. Mint ember, úgy látszik, jelentéktelenebb, mint amaz, mint szakember kitűnően képzett – s talán féktelen ambíciójú, úgy látszik a dictatúra egész ideje alatt nem annyira a communismus, mint inkább szaktudománya és egyéni ambíciója érdekelte. Mint fiatal, kitűnően képzett fiatalember viselkedése és cselekedete megérdemli, hogy enyhén bíraltassék el. [...] Wilde Jánosra vonatkozóan szóról szóra magamévá teszem dr. Petrovics Elek nyilatkozatát. »Figyelembe veendő Wilde megítélésénél Pogánnyal való szoros személyes barátsága, mely bizonyra sokkal járult ahhoz, hogy directóriumi tagságra vállalkozott. 2. Fiatal kora (27). 3. Politikai reserváltsága. 4. Kitűnő szellemi képességei, mely kívánatosá teszi, hogy a jövő számára megmentessék.« Pogány Kálmánt ugyan meggyőződéses kommunistának tartja, de „minden okom meg van arra, hogy dr. Pogány egyéni correktségét minden tekintetben kifogástalannak tartsam.”⁴⁸

1919. október 21-én Petrovics Elek felterjesztésben kéri a vallás- és közoktatásügyi minisztert Wilde János – „jelenleg szabadságolt segédőr” – illetményének folyósítására, mert augusztus 1. óta nem kap semmilyen illetményt. „Wilde úr a Tanács-

⁴⁷ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 97-99. – a kihallgatási jegyzőkönyvből idézett: Szabó Júlia: Pogány Kálmán, tudománytörténetünk elfelejtett alakja. [1973] In: Szabó Júlia: *Utak és tanulságok. Válogatott művészettörténeti tanulmányok és műkritikák.* Sajtó alá rend. Marosi Ernő. Budapest, 2014. 473.

⁴⁸ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 113-114., 117., 118., 123. – Petrovics Elek, Wildéről, 1919. szeptember 26-án tett vallomását ld.: Gerelyes 1967. 338.

kormány alatt a művészet- és múzeumi direktorium tagja, majd a közoktatásügyi minisztérium h. osztályvezetője volt. [...] Tekintve, hogy a Wilde úrra vonatkozó, hozzám intézett miniszteri leiratból (1919/617) kitűnően, Wilde úr ismét a múzeum kötelékébe tartozó segédörnek tekintetik, s mint ilyen ellen tétetett ellene vizsgálat folyamatba.”⁴⁹ 1919. október 20-án Pekár Gyula államtitkár értesítette Petrovics Elek, illetve Wilde Jánost, hogy a „vizsgálat alatt álló Wilde János múzeumi segédőr szabadságának 6 héttel való meghosszabbítása iránti kérelmét oly föltétel mellett veszem tudomásul, hogy a szükséghez képest meghosszabbított szabadságának tartama alatt is tartozik az ellene lefolytató vizsgálatot vezető biztosnak bármikor rendelkezésre állani.”⁵⁰

1919. november 4-én Wilde Jánost kihallgatták a Pogány Kálmán bűnügyében indított vizsgálat során a Moravcsik-féle Idegklinikán, Balassa u. 6.⁵¹ Ld.: *Függelék 2*. A peranyagban megtalálható dr. Schuster Gyula vallomása Wilde János állapotáról.

1919. december 16-án kihallgatták Gyárfás Júliát:⁵² „Még a diktatúra előtt 10 nappal erősen állást foglalt Wilde előtte a kommunizmus ellen. [...] Tudomása szerint a diktatúra alatt egyáltalán politikai megbízást nem vállalt. [...] Döntő befolyású volt Wildére Pogány barátsága. [...] A társadalmasítást Wilde mindig túlzottnak tartotta. [...] Beneschre vonatkozóan előadja, hogy úgy hiszi, Pogány Wilde ajánlatára hívta meg Bécsből mint kiváló szakembert és munkást. Feladata a szocializált műtárgyak katalogizálása volt. [...] Beszél Wildével a kommunista elvekről, de azokat etikai szempontból Wilde mindig kifogásolta. Wilde a kommunisták véres erőszakoskodásait, akasztásokat etc. mindig kárhóztatta.⁵³ [...] Sem Wilde, sem ő Antallal nem volt jó viszonyban. Mind a ketten kétségbe vonták a diktatúra marandóságát. Tudomása szerint Meller is Wilde ajánlatára került az egyetemre. Nem tud arról, hogy Wilde a régi képtár és a grafikai osztály vezetését akarta átvenni. [...] Felvetett kérdésre kijelenti, hogy Wilde tudomása szerint még elméletileg sem foglalkozott a kommunizmussal. Gyűlésekre tudomása szerint nem járt. Arról tud, hogy Wildét a diktatúra kikiáltása Lukácsnak a kommunizmusról tartott előadásán érte.

⁴⁹ SzM Irattár, 1919/617.

⁵⁰ Uo., 1919/628.

⁵¹ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 34-35., 215.

⁵² Gyárfás Júlia (1895-1970) művészettörténész. 1915-1919 között a Budapesti Tudományegyetemen, majd Lipcsében és Bécsben tanult. Julius von Schlossernél doktorált 1923-ban. 1924-1925 között a bécsi Akademie der bildenden Künste képtárában dolgozott, majd művészettörténeti magánórákat adott, illetve előadásokat tartott az Urániában. 1930-ban összeházasodott Wilde Jánossal. Zsidó származása miatt 1939-ben férjével együtt emigrált Angliába. Korán kezdődő betegsége megakadályozta nagy reményekre jogosító tudományos karrierjét.

⁵³ 1919. szeptember elején Hoffmann Edith úgy vallott, hogy Wilde (Pogány, Antal, Kenczler) „kommunista mivolta kétséget nem szenved”. Gerelyes 1967. 317. majd 1920. január 2.: „Wildével a diktatúra kitörése előtt hosszabban beszélt a kommunizmusról, aki azzal szemben aggályainak adott kifejezést, az a véleménye, hogy Wilde nem tudott előre a tervezett államcsínyről.” BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 147.

Antal és Wilde összekülönbözésére vonatkozólag megjegyzi, hogy annak alapja az volt, hogy Wilde már eleve képtelen volt Antallal együtt dolgozni, annak teljes adminisztratív járatlansága miatt. Személyes (privát) ellentétek is közrejátszottak. Nem akarta, hogy Antal az ő (Wilde) titkárnőjét olyan munkáért, mit az önszántából vállalt, gáncsolja.⁵⁴

1920. január 2. Wilde János újabb kihallgatása a Nagy Árpád min. tan. elnöklétével és Térey Gábor, Felvinczi Takács Zoltán, Kováts Gyula min. titkárból álló bizottság előtt a Szépművészeti Múzeumban. „Dr. Wilde János kihallgatásának befejezése után megköszöni a bizottságnak, iránta tanúsított jóindulatát és kéri, hogy az azt vele szemben később is érvényesítse úgy, hogy ne vegye el tőle annak lehetőségét, hogy tudományával továbbra is foglalkozhasson. Eztán Térey Őméltóságához fordult avval a kéréssel, hogy ha őt netalán valamikor akaratlanul megbántotta volna, tőle bocsánatot kér. Térey Őméltósága kijelenti, hogy mindig tudott a Wilde által ellene folytatott intrikákról, hivatkozik sokéves közszolgálatára, mely idő alatt őt mindenki a legobjektívebb embernek ismerte. Wilde ügyét is a legobjektívebben fogja kezelni.”⁵⁵

1920. június 17. Wilde János Bécsbe érkezett.⁵⁶ Ekkor már több barátja is Bécsben volt, pl. Fogarasi Béla.⁵⁷

1920. július 16-án megtartja záróülését a Szépművészeti Múzeum tisztviselőinek a tanácskormány alatt tanúsított magatartásával kapcsolatban kirendelt bizottság, amely előterjesztést tett a vizsgálat eredményéről és a javasolt intézkedésekről.⁵⁸ Ld.: *Függelék 3.*

1920. szeptember 16-án Petrovics Elek megküldte a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. augusztus 20-án kelt, 70.470/1920. III. sz. rendeletét Pogány Kálmánnak és Wilde Jánosnak „a vezetésem alatt álló múzeum tisztviselőinek a ~~ügynevezett tanácskormány~~ kommunizmus uralma alatt tanúsított magatartásával” kapcsolatban. Az állásvesztésre ítélt Pogány Kálmánnak Petrovics az alábbiakat írta a miniszteri határozatot kísérő levelében: „A magam részéről kérem fogadja őszinte köszönetemet azért a buzgó munkásságért, melyet az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum kötelekéből való kiválása előtt intézetünknel 11 éven át teljesített, azért az értékes tanácsadásért, melyben rövid együttműködésünk alatt szíves volt részesíteni. ~~Kiváló tisztelettel~~ Budapest, 1920. szept. 20. Petrovics Elek”, Wildének pedig azt, hogy a miniszter: „Tekintetességedtől a fokozatos előléptetés jogát hat év tartamára megvonta. Minthogy Tekintetességednek a vezetésem alatt álló intézet kötelekében való megmaradását a Miniszter Úr nem tartja kívánatosnak, rendelkezni fog a múzeumtól

⁵⁴ Uo., 138.

⁵⁵ Uo., 146. - Wildéért, Max Dvořák kérésére, gr. Karl Khuen-Belasi is közbenjárt több tekintélyes magyar politikusnál. Ld.: Wilde János - Wilde Margitnak, Grusbach im Mähren, 1920. július 20.

⁵⁶ Wilde János 1920-ban Bécsből írt első levele. MNG Adattár, 2015/1979/31/5.

⁵⁷ *Sinkó Ervin levelezése I. 1914-1944.* Sajtó alá rend. Kovács József. Budapest, 2001. 12-13.

⁵⁸ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 221-223. - Ld. még rövidített változatát, illetve fogalmazványát: Gerelyes 1967. 365-367.

mielőbb leendő elhelyeztetése iránt. Az Önre vonatkozó miniszteri leiratot csatoltan megküldöm. Tisztelettel Budapest, 1920. szept. 20. Petrovics Elek.”⁵⁹

1920. szeptember 20-án Petrovics Elek felterjesztésben kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztertől Wilde illetményének folyósítását, amelyet már egy éve (1919/617) kért, de választ nem kapott, „minthogy közben az említett segédőr ellen folytatott fegyelmi vizsgálat már befejezést nyert, s dr. Wilde János állami alkalmazásban megmaradt.”⁶⁰

1920. szeptember 29-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter közölte, hogy Wilde János illetményét 1919. augusztus 1-től újból folyósítja. Az iraton: „Átvettem. 1920. szeptember 29. dr. Wilde.”⁶¹

1920. október 4-én Wilde János, a mellékelt orvosi bizonyítványok alapján, október 1-től 6 hónap fizetés nélküli szabadságot kért, amelyet Petrovics Elek nevezett „egészsége teljes helyreállítása érdekében” támogatólag felterjesztett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. 1920. október 27-én a miniszter nevében Pekár Gyula államtitkár a fizetés nélküli szabadságot engedélyezte.⁶²

1921. március 19-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter utasította Wilde Jánost, hogy államorvosi felülvizsgálaton jelenjen meg „dr. Moravcsik Ernő Emil egyetemi tanár úrnak a m. kir. tudományegyetem elme- és idegkórtani klinikáján” bármely hétköznap délelőttön.⁶³

1921. április 1-én Wilde János újabb 6 hónap fizetés nélküli szabadságot kért a vallás- és közoktatásügyi minisztertől, aki azt 1921. május 3-án engedélyezte.⁶⁴

1921. október 1-én Wilde János újabb 6 hónap fizetés nélküli szabadságot kért a vallás- és közoktatásügyi minisztertől, aki azt 1921. október 20-án engedélyezte.⁶⁵

1922. április 4-én Petrovics Elek felterjesztésben kérte Wilde János fizetés nélküli szabadságának 1922. április 1-ével kezdődően egy évvel történő meghosszabbítását „a kérvényben előadott okoknál és különös tekintettel a kérvény mellékletében foglalt nyilatkozatra”, amelyet a miniszter 1922. április 20-án engedélyezett.⁶⁶ Ld.: *Függelék 4.*

⁵⁹ SzM Irattár, 1920/517.

⁶⁰ Uo., 1920/534.

⁶¹ Uo., 1920/551.

⁶² Uo., 1920/555., 670.

⁶³ Uo., 1921/219.

⁶⁴ Uo., 1921/263., 367.

⁶⁵ Uo., 1921/793., 837.

⁶⁶ Uo., 1922/262., 316. Wilde János 1922. március 22-én írta bátyjának: „Most a szabadság ügy. Elhatároztuk, hogy velem együtt Swoboda is, mint az Institut jelenlegi vezetője, intéz egy kérvényt a miniszterünkhöz, amelyet a rektorral láttamoztat; egy másodikat pedig Khuen mint gyám és a Dvořák Verein elnöke. Azonfelül kérem fogom a grófot személyi protekcióra is, amely legnagyobb mértékben talán az unokaöccse révén történhetne, aki most a prágai követ. Remélem, hogy ilyen módon sikerül még egy évet kapnom. Ennyi idő legalább kellene még a munka elvégzésére.” MNG Adattár, 20151/1979/33/16.; majd 1922. március 22-én: „Khuen kérvénye már szintén munkában. Ezt a két írást

1922. október 18-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratban közölte Petrovics Elekkel, hogy Wilde Jánost a VIII. fizetési osztályba, az „Országos Magyar Gyűjteményegyetem létszámába” kinevezte és szolgálattételre továbbra is a Szépművészeti Múzeumba osztotta be.⁶⁷ 1922. december 4-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter értesítette Petrovics Eleket, hogy Wilde Jánost az „5352/1922. elnöki számú rendeletével [...] mint az Országos Magyar Gyűjteményegyetem VIII. fizetési osztályú tudományos tisztviselőjét az 1922. évi XIX. t. v. 11. § VI. pontja alapján végelbánás alá vonta [„VI. Az intézetek személyzetének összlétszámba való egyesítése (4. § utolsó bekezdése) alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tudományos tisztviselői karra vonatkozólag az illető tisztviselők tudományos és szolgálati érdemeire való tekintettel rangsort készítet és itt az esetleges helyesbítéseket foganatosítja. E rangsor megállapítása alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszter a személyzet bármely tagját szabályszerű elbánás alá vonhatja.”]. Petrovics Elek 1922. december 29-én felterjesztette a minisztériumnak Wilde „vétívt”; Wilde János részére a 16.000 K végkielégítés kifizetése megtörtént.⁶⁸

FÜGGELÉK

1. Wilde János kihallgatása a Tanácskormány idején viselt magatartása ügyében elrendelt vizsgálat során. Budapest, 1919. szeptember hó 19-én.⁶⁹

Felvétel Budapest, 1919. szeptember hó 19-én az Orsz. Szépművészeti Múzeum tisztviselőinek a tanácskormány alatt tanúsított magatartása tárgyában. Jelen vannak dr. Bárány Gerő min. tanácsos, mint biztos és Kovács Gyula min. titkár, jegyzőkönyvvezető és d. Wilde János szpm. Múzeumi segédőr.

Dr. Wilde János a feltett kérdésekre a következőket adja elő:

A tanácsköztársaság kezdetekor segédőr voltam a Szépm. Múzeumban, ahol kollégáimmal és ügykörömmel teljes mértékben megelégedett voltam. Az új rezsim a művészeti és múzeumi ügyek intézését Pogány Kálmán dr. kollégámra és barátomra, mint ügyosztályvezetőre bízta, aki maga mellé tanácsadóul egy 4 művészből (Berény Róbert, Ferenczy Béni, Kozma Lajos és Lessner Manó) álló direktóriumot nevezett ki. Antal Frigyes dr. – aki Pogány állását magának ambicionálta – követelte Pogánytól, hogy ő is, mint művészettörténész tag, szintén fölvegyék a direktóriumba. Ezt Pogány nevezett összeköttetései miatt megakadályozni nem tudván, engem kért föl, hogy ismerve Antal szélsőséges elveit, melyek az előttünk egyedül fontos területen, a múzeumi ügyekben esetleg igen károsan érvényesültek volna, mint mérséklő és visszatartó elem magam is vegyek részt a direktóriumban.⁷⁰

én viszem magammal, mint a magam kérvényének mellékletét, a személyi protekciónak majd privatiter fog következni.” MNG Adattár, 2015/1979/33/15.

⁶⁷ SzM Irattár, 1922/756.

⁶⁸ Uo., 1922/920.

⁶⁹ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 97-99.

⁷⁰ Antalról általában nem volt jó véleménye kollégáinak: Hoffmann Edith: „Wildével nem voltam

Ezt én el is vállaltam, Szépm. Museum érdekeit legfőképpen szem előtt tartva. Úgy tekintettem ezt, mint egy nagy áldozatot, amit a Szépművészeti Múzeum vezetősége részéről tapasztalt jóindulat motivált.

Amíg Pogány Bpsten tartózkodott, aktív részem nem volt az ügyek intézésében, mivel Pogány a múzeumi ügyeket teljesen önállóan vezette. F. é. április hó végén Pogány bevonult a vörös hadseregbe, helyét Lukács népbiztos megbízásából Antal Frigyes foglalta el. Pogány elmenetelekor lelkemre kötötte, hogy a Sz. Múzeum érdekeit igyekezzem megóvni. Petrovics Elek, a múzeum igazgatója ugyancsak ebből a szempontból örült annak, hogy a direktóriumban tovább is részt veszek. (Később ilyen irányú kérelemmel is fordult hozzám.) Az együttműködés Antallal részben személyi, részben tárgyi okokból végtelenül nehéz és áldozatteljes volt. Június elsején, mikor arról volt szó, hogy Antal a pol. viszonyok miatt állásától megvált és külföldre utazik, átmenetileg helyettes osztályvezetői megbízást kizárólag múzeumi ügyekre nyertem anélkül azonban, hogy Antalnak Pogányt helyettesítő ügykörét ez érintette volna. Utalványozási jogom nem volt és tényleg nem utalványoztam. Június 21-én igen izgalmas formában összeveszttem és szakítottam Antallal és még aznap bejelentettem Lukács népbiztosnak, hogy az ügyosztály vezetését illető mindennemű működéstől végleg és visszavonhatatlanul visszavonulok. Ettől a pillanattól az ügyosztály küszöbét át nem léptem.

Mikor Lukács népbiztos (Antallal elégedetlen) az ügyosztály újjászervezésére tanácsomat kérte, annak kizárólagos vezetőjéül mint egyedül alkalmast, Nagy Árpád min. tanácsost ajánlottam.

Requirálásokban április hó folyamán részt vettem, a részvételt a múzeumi tisztséggel járó kötelességemnek tartottam. Ebből semmiféle illetéktelen előnyt vagy hasznot magamnak nem szereztem.

A szocializált műtárgyak kiállításának rendezésében közreműködtem, melyért Petrovics Elektől elismerésben is részesültem. Tartottam tisztán szakirányú előadást a bölcsészeti karon 4 héten át, mint ideiglenesen megbízott előadásokat. Irodalmi működést (propaganda) felszólítás dacára nem fejtettem ki.

A diktatúra alatt kifejtett minden működésem rám nézve rendkívüli anyagi hasznot nem jelentett. Sőt, egyezer koronás ajándékot vásároltam a múzeum részére a fizetésemből.

A Rembrandt kép eltűnésére vonatkozóan megjegyzem,⁷¹ hogy tudomásom szerint (mit Kenczertől nyertem) ő népbiztossági felhatalmazást kapott arra, hogy a legértékesebb képeket biztonságba helyezze. A kép eltűntetése e célból történt.

A tanácsköztársaság kikiáltása előtt – ami a legváratlanabban ért – soha semmi-

együtt, Antal komisz ember és durva volt. Maga az élő gonoszság, aki hatalmaskodott. Mi az első időben örültünk, hogy a múzeum gazdagodik. Velem a gyűjtők kedvesek voltak mindig, később meg is mondtam, hogy nem megyek velük és kalauzolni sem megyek és megmondtam, hogy a vörös karszalagot sem veszem fel, mert nem vagyok kommunista.” Pogány Kálmán: „Antal tőlem távol állott, kit nagyon ideges embernek tartottam.” BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 148., 179.

⁷¹ Ld.: Molnos Péter: *Aranykorok romjain*. Budapest, 2015. 22-23.

nemű kommunista irányú megbeszélésen, amely a későbbi tevékenységemre utalna, nem vettem részt, sőt mint kollégáim igazolhatják, a bolsevik rendszert legnagyobb kifogásokkal, főleg ethikai részét illetem.

Nem vallom magam kommunistának, mindenkor mindennemű politizálástól távol állottam, politikai pártnak tagja nem voltam. Különös kapcsolat kommunistákhoz soha nem fűzött. Ha a diktatúra alatt kifejtett viselkedésem mégis ezt a látszatot keltené, annak személyi körülményben van az oka: mikor az engem érdeklő kulturális ügyek intézését Pogány Kálmánra bízta, ebben olyan garanciáját láttam annak, hogy azok az általam is helyesnek vallott irányban fognak haladni, hogy fel szólítására, ha következetese akartam lenni, a segédkezet neki meg nem tagadhattam.

Rendíthetetlen meggyőződés, hogy mindazzal, amit tettem, a nemzeti kultúrának ügyét szolgáltam és hivatali fogadalmammal ellentétbe sohasem kerültem.

2. Wilde János kihallgatása a Pogány Kálmán ellen indított vizsgálat során. 1919. november 4.⁷²

Én a proletárdiktatúra alatt régi állásomat töltöttem be; azonkívül tagja voltam a műtárgyakat társadalmisító bizottságnak, továbbá művészeti és múzeumi direktórium tag voltam. Én terheltem egyetemi hallgatókorom óta ismertem. Terheltem nem ismertem kommunistának, mert csak hivatalos ügyekben érintkeztem vele, mindig csak kizárólag múzeumi és művészeti szakkérdésekről tárgyaltunk.

A múzeumi és művészeti direktórium nem volt egyéb, mint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egyik ügyosztálya, jobban mondva tanácsadó szerve, a direktórium elnöke egyben ezen ügyosztály vezetője is volt. A direktórium rendeltetése az volt, hogy a művészetet minél nagyobb nivóra emelje és a kultúrát terjessze. A direktórium kizárólag a művészet érdekeit szolgálta. A magyar művészetnek már régi kívánsága volt az, hogy a művészet és művészek ügyeit ne laikus adminisztratív egyének, hanem művészek intézzék. A művészeknek ezen régi óhaját valósították meg akkor, mikor a direktóriumot alakították.

Tagja voltam annak a társadalmisító bizottságnak is, mely az ország területén magántulajdonosoknál és elhagyott palotákban talált muzeális értékkel bíró tárgyakat összeszedte és az illetékes művészeti intézetekbe leltár mellett beszolgáltatta. Ez csak azért történt, hogy megvédjék az ország területén levő művészeti tárgyakat. Legerősebb meggyőződés, hogyha ez a bizottság nem szedte volna össze a műtárgyakat, úgy az országot nagy kár érte volna, mert elvesztek volna, s még azt a célt is szolgálta, hogy közgyűjteményben megmaradjanak, mindenki által hozzáférhetővé tétessenek, tehát a kultúra terjesztése is eléretett ezáltal. A múzeumi és művészeti direktórium elnöke volt dr. Pogány Kálmán. A társadalmisító bizottság által összegyűjtött képek és műtárgyak közül senki nem tulajdonított el egyet sem, azok megmaradnak és leltár mellett tulajdonosaik által átvehetőek. Csak egy kis magyar festmény veszett el a kiállítás alatt a Múcsarnokból, azt is a nézőközönség közül egy

⁷² BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 34-35., 215.

ismeretlen vitte el. Nemcsak hogy nem vett el dr. Pogány a képek közül, hanem még ő is beszolgáltatta a gyűjteménybe minden muzeális értékű saját tárgyát.

Terhelt korrekt és jellemes ember, kizártnak tartom, hogy valamely törvényellenes dolgot követett volna el. Előadom azt, hogy annyira ideális cél vezette a proletárdiktatúra alatti működésében, hogy mielőtt a műkincsek összegyűjtése megtörtént, saját pénzén fogadott fel katonákat a műkincseket tartalmazó paloták őrzésére. Ugyancsak terhelt volt az, ki az első forradalom után megszervezte a múzeumok őrzését, úgy hogy terheltnek minden gondolata csak egy volt, a műkincsek fenntartása és megőrzése.

Előadom még, hogy a kommün bukása után nagyon sok műgyűjtő hálás köszönetét fejezte ki terheltnek, amiért a műkincseket megmentette, pl. gr. Andrassy Gyula, gr. Niczky Andrásné, br. Kohner Adolf, dr. Perlmutter, dr. Balassa stb.

Egyebet előadni nem tudok.

Felolvasás után helybenhagyólag aláíratott.

3. A Szépművészeti Múzeum tisztviselőinek a tanácskormány alatt tanúsított magatartásával kapcsolatban a VKM miniszter 188677/1919. B. XVII. sz. rendeletével kiküldött fegyelmi bizottság 1920. július hó 16-án de. tartott záró ülése.⁷³

Nagy Árpád min. tanácsos, elnökle alatt jelen vannak Bárány Gerő min. tanácsos, Térey Gábor, Felvinci Takács Zoltán, Rácz Kálmán min. osztálytanácsos.

Elnök ismerteti a Dr. Wilde János segédőr fegyelmi ügyét: az ellene felmerült vádak a következők: meggyőződéses kommunista, a múzeumi ügyosztály helyettes vezetője volt, a direktóriumban aktíve is élénken működött, egyetemi előadói megbízást kapott, a műemlékek megrongálásában részes.

A vizsgálat folyamán Wilde tagadja, hogy meggyőződéses kommunista lett volna. Azt állítja, hogy Pogány felszólítására vállalta a szocializáló bizottsági tagságot, ugyancsak Pogány távozásakor helyettes osztályvezetői tisztet vállalt, egyetemi előadásaiért 2000 K tiszteletdíjat kapott, a művészeti direktóriumban, mint tag működött. Nem igazolódott be, hogy részt vett volna a millenniumi emlékmű rongálásában és hogy előre készült volna erre a szerepre. Csak mint gyenge idegzetű emberre nagy hatása volt Pogány felszólításának, s így vállalkozott erre a szerepre. Az is bebizonyult, hogy a kommunista elveket etikai szempontból állandóan kifogásolta és kárhoztatta. Hogy nem valami nagyon vállalkozott a kommün alatt vállalt állásainak ellátásához, kitűnik abból is, hogy június hó végén már lemondott állásáról, illetve szabadságoltatta magát betegség címén; ettől kezdve szerepet nem játszott. Hogy az egyetemi előadói tisztet elfogadta, az érthető, régi vágya volt tárgyából a műtörténetből előadásokat tartani, ezért nagy ambícióval is fogott hozzá. Egyébként Wilde egyéniségéről tiszta képet adott vallomásában dr. Schuster Gyula egyetemi

⁷³ BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 221-223.

tanársegéd, aki már 1911-ben ismerte, és azóta kezelte. 1918-ban dr. Schuster úgy találta, hogy Wilde nincsen lelkileg egyensúlyozott állapotban és mániás zavartságban szenved. A bolsevizmus kitörésekor a psychosis jelei mutatkoztak rajta és mániás állapota kulminált, midőn egyetemi előadásokat tarthatott; Wilde vallomásaiban mentségére hozta fel, hogy művészeknek és múzeumi embereknek katonai szolgálat alóli felmentését mindenkor javasolta. Bíró Mihálynak, a Képzőművészeti Főiskolára történt tanári kinevezését határozottan ellenezte és ezért Antal Frigyes őt a forradalmi törvényszékkel fenyegette.

Mentségére szolgál, hogy különös anyagi előnyt nem élvezett, mindössze rendes fizetést és a 2000 K-át kapta egyetemi előadói díjúl. A művásárlásokban Petrovics igazgató meghallgatása nélkül járt el, amely fegyelemsértés neki mint fiatalabb tisztviselőnek még inkább terhére írható. Térey igazgató úrnak a kommün alatt a Történelmi Képcsarnokhoz való áthelyezése ügyében azt hozza fel, hogy azért tette, mert tudomása szerint több magasabb tisztviselőt el akartak küldeni akkor a szolgálatból, s ennek Téreyre nézve való elkerülése végett tette meg az áthelyezésre vonatkozó proposícióját. A millenniumi emlékmű rongálásában nem volt része. Hogy a szocializálásban mindjárt az első napon a Herzog-féle gyűjteménynél részt vett, azért tette, hogy a gyűjtemények ki ne fosztassanak és külföldre ne kerüljenek. A szocializáló bizottság elnöke Pogány volt, és ő csak parancsra járt el.

Összegezve mindezeket: Wilde hibáztatható, mert szerepet vállalt. Erre mint fiatal ember nem volt hivatott és elháríthatta volna ezt a szereplését. Bizonyára magáévé tette, ha nem is meggyőződésből, de konjunktúrából az új eszméket, amire őt főleg beteges egyénisége tette fogékonyá. Bár az orvosi vélemény szerint régebben sokszor egészen önkívületi állapotban volt, azonban mégis bizonyos fokig beszámítható és büntetésre méltó. Állásvesztéssel való büntetését elnök nem ajánlja, mert másnak befolyása alatt állott, effektív károkat nem okozott, korán lemondott állásáról. Elnök indítványozza, hogy Wilde a fokozatos előléptetéstől öt-hat évre megvonassék, egyben más intézethez áthelyeztessék.

Hosszas eszmecsere után a bizottság egyhangúlag elhatározza, hogy dr. Wilde Jánost azon fegyelmi vétségéért, hogy a művészeti és múzeumi ügyosztály helyettes osztályvezetői tisztségét elvállalta, továbbá, hogy egyetemi előadói megbízást vállalt, a szocializáló bizottságban aktíve részt vett, s a művészeti és múzeumi direktórium által eszközölt művásárlásokban főnökének, a múzeum igazgatójának meghallgatását mellőzve járt el, s ezzel a köteles szolgálati fegyelem ellen vétett: *a fokozatos előléptetéstől 6 évre megvonassék* s ezenkívül kívánatosnak tartja a bizottság, hogy jelenlegi működése helyéről a Szépművészeti Múzeum szolgálatából eltávolíttassék, és képzettségének megfelelő más intézménynél nyerjen alkalmazást. A fegyelmi ítéletet megelőzőleg pedig: tekintettel arra, hogy dr. Schuster Gyula egyetemi tanársegédnek, Wilde kezelőorvosának szakvéleménye szerint Wilde már közel egy évtizede nem teljesen beszámítható,⁷⁴ állapota államorvosilag sürgősen felülvizsgálandó volna, s annak eredménye esetén ő szabályszerű eljárás alá veendő.

⁷⁴ Dr. Schuster Gyula orvos vallomása: „Wildét 1911-ben ösmertem meg Bécsben. Akkor mániás zavart-

4. Dr. Karl Graf Khuen-Belasi levele a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, Grusbach, 1922. március 23.⁷⁵

Mint Max Dvořák professzor gyermekeinek gyámja az alábbi keresettel fordulok a tisztelt magyar királyi oktatásügyi és kultuszminisztériumhoz.

Doktor Wilde János, a budapesti Szépművészeti Múzeum asszisztense nem csak tanítványa, hanem közeli barátja is volt az előző évben elhunyt Dvořák professzornak. Az atyaként szeretett tanár és mester iránti odaadó hűségből és hálából, valamint a gyermekei iránt érzett szeretetből kifolyólag azonnal késznek mutatkozott arra, hogy dr. Swobodával, Dvořák asszisztensével a hagyatékot feldolgozza. Én magam szívesen vettem ezt a baráti és valóban megindító önzetlenséget (mivel semmiféle honoráriumot nem volt hajlandó elfogadni), nem csak azért, mert Wilde, ugyanúgy, mint Swoboda, tanára iránti szeretetből ingyen csinálja, hanem amiatt is, mert az utolsó időkben aligha állt bármely diákja – személyes és tudományos szempontból is – a szegény professzorhoz közelebb, mint dr. Wilde. A nővéremmel együtt az utolsó pillanatig a jelentős tudós mellett álltak, amikor emmahofi kastélyomban kilehelte lelkét.

Dr. Wilde és én még Dvořák életében korigáltuk a nemrégiben megjelent, id. Pieter Breughelről szóló pompás kötetet. Dr. Wilde minden kérdésben Dvořák bizalmasa volt és a professzor asszisztensén, Swobodán kívül nem ismerek senkit, aki annyira alkalmas volna a hagyaték feldolgozására, mint Wilde. Sőt, úgy vélem, hogy bizonyos pontokon Wilde pótolhatatlan volna számunkra.

A hagyaték, amely nagy örömünkre hála Istennek sokkal nagyobb, mint remélni mertük, nagy rendetlenségben van és kivételesen nagy munkát igényel.

Ennek jelentőségére bizonyára nem kell szót vesztegetnem. Hiszen a tiszteletreméltó magyar királyi oktatásügyi és kultuszminisztérium már egyszer teljes megértést tanúsított, amikor valóban példaadó szeretetreméltósággal és soha meg nem köszönhető előzékenységgel hozzájárult dr. Wilde Úr szabadságos kérelméhez.

ságban szenvedett. 1911. májustól 1912 júniusáig tartott a betegsége. Utána még sokáig nagyon deprimált volt, önbizalmát elvesztette. 1912-től 1914-ig, a háború kitöréséig járt hozzám. Én generis moraliter támasztottam alá. Bevonulásmától (1914) 1918-ig nem találkoztam Wildével. Ekkor sem tette rám kiegyensúlyozott ember benyomását. A Károlyi-forradoxon alatt sem volt nálam. A bolsevizmus kitörése után felkeresett, állapota újra psychosis felé hajló volt. Nyilatkozott a kommunizmusról, ami neki nagyon tetszett. Lelkesedett az eszméért. Az az impresszióm, hogy ez csak valakinek a hatása, befolyása alatt történt, mert nem tudtam ezen lelkesedését régi elveivel összeegyeztetni. Mániákus állapota tetőpontját érte el akkor, midőn az egyetemen előadást tarthatott. Ez különösen kielégítette. Akadozottan beszélt. Az előadás maga egészen objektív volt, minden politikától mentes. Június végén letört állapotban találkoztam Wildével. Önvádásai voltak, szemrehányásokat tett magának, hogy abba a lehetetlen akcióba (k) aktív részt vett. Én azután beteg lettem és nem találkoztam sokáig Wildével. Nézetem szerint betegsége tette őt annyira befolyásolhatóvá, szuggesztívá, hogy aktív részt vett a tanácskormány támogatásában. Nem tartom Wildét teljesen beszámíthatónak.” BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 34-35., 215.

⁷⁵ SzM Irattár, 1922/756.

A hagyaték fentebb elővezetett, örömteli nagyságából fakadóan ez a munka még nem ért véget, noha dr. Wilde és dr. Swoboda a legmegindítóbb és legszorgalmasabb igyekezettel adták át magukat neki. Mindketten, főként Wilde, szinte az egészségük veszélyeztetésével, ami engem két ízben is arra indított, hogy minden baráti energiám igénybe vételével dr. Wildét a gyógyulás útjára tereljem, míg aközben is munkájának szentelte magát.

Wilde olyan mértékben beledolgozta magát az anyagba (már az írás kiolvasásának megtanulása is sok időt vett igénybe), és különösen a munkának egy bizonyos részébe, amelyet ő vett magára, hogy ha másra kellene bízunk, az az idei év szinte minden eredményének elvesztésével járna. Hiszen az új munkatársnak az elejéről kellene kezdenie mindent. Ezáltal a hagyaték feldolgozása ismét késedelmet szenvedne.

Dvořák tisztelőinek nagyszámú és lelkes közössége már türelmetlenül várja ennek a kultúrkinccsnek a megjelenését, s már többször interpelláltak a hosszú várakozási idő miatt. A hátramaradottaknak, az özvegynek és két leánykájának, akik teljesen vagyontalanok, anyagi okok miatt is nagyon fontos lenne, hogy a hagyaték minél előbb megjelenhessen. S ha dr. Wilde nem tud tovább velünk dolgozni, az véleményem szerint nagyon jelentős csúszással járna, jelenleg teljesen tanácstalan lennék.

Ezért a tisztelt királyi oktatásügyi és kultuszminisztériumhoz a következő alázatos kéréssel fordulok:

Először is a minden ismeretét a tudomány szolgálatába állító nagy tudós özvegye és két kedves, gyámságomra bízott kisleánya iránti puszta emberi jóságból a családot gazdaságilag is segítse.

Másodszor: a tudomány kedvéért (hiszen ebben az esetben a tudomány és a kultúra javairól van szó, amelynek értéke és jelentősége messze túlmegegy Közép-Európa határain) járuljon hozzá, hogy dr. Wilde János, a budapesti Szépművészeti Múzeum asszisztense még egy év szabadságot kaphasson.

Grusbach, 1922. március 23.

Hessky Orsolya fordítása